

**НЕОБАРОКОВИЙ ТА СЛОВ'ЯНО-ХРИСТИАНСЬКИЙ
 ПРОСТІР ЛІРИКИ К. МОРДАТЕНКА**

Лідія ВІЛКА,

ВДНЗ України „Буковинський державний
 медичний університет”, Чернівці (Україна)

**NEOBAROQUE AND SLAVONIAN-CHRISTIAN SPACE
 OF LYRICS BY K. MORDATENKO**

Lidiya VYLKA,

Higher State Educational Establishment of Ukraine „Bukovinian
 State Medical University”, Chernivtsi (Ukraine), vilkalida@ukr.net

Вилка Л. Я. Необарокковое и славяно-христианское пространство лирики К. Мордатенко. Цель статьи: проанализировать славяно-христианские мотивы творчества К. Мордатенко, определить особенности необарокко как стиля, к которому мы относим автора; определить наиболее культивируемые писателем авторские неологизмы и архаизмы. **Методы исследования:** описательный; сопоставления - для анализа, синтеза и обобщения научных теорий; метод системного анализа для определения основных особенностей поэтического пространства К. Мордатенко. **Научная новизна** заключается в том, что до сих пор практически нет научных статей о творчестве К. Мордатенко, поэтому наша статья является прорывной. **Выводы.** В статье рассмотрено необарокковое из сильной славяно-христианской основой творчество поэта К. Мордатенко. В частности, определено, что автор пользуется большим количеством авторских неологизмов и архаизмов, церковнославянизмов, лексики и образов из Библии, что в сумме формирует мощный украиноцентричный характер его творчества.

Ключевые слова: К. Мордатенко, старославянизм, архаизмы, авторские неологизмы, необарокко, украиноцентризм, духовность, вера.

Постановка питання. Постмодернізм зі всіма його течіями та відгалуженнями, рухаючись в мейнстрімі та нестримному потоці свідомості, тримає курс на технічній складовій, нагромаджує образи сьогодення. Проте в цій веремії модності й данині часу є письменники, що пливають проти течії, нарощуючи поетичні м'язи слів та образів позачася. Таким є поет Костянтин Мордатенко, який свідомо у творчості зрікається «модного» й «сучасного» та прокладає поетичну стежку в минуле, в традиції нашого народу, навіртає знівельовану релігійність і духовність як одвічні константи слов'янського топосу й логосу. Він не поет-каменяк, не поет-трибун, він – чорнокнижник, келійний алхімік слова, який експериментує з новоформами, неологізмами церковнослов'янізмів, відтінками слів та значень, їх найнеочікуванішими поєднаннями з метою повернення нації до витоків культурної ідентичності. „К. Мордатенко пропонує сучасному читачеві повернення до базису цінностей, які мав наш народ, які віками формували, але їх „забули”, „затерли”, й їх брак спричинив наявність от такої бездуховної поезії з псевдоцінностями, яку ми можемо знайти на полицях книгарень сьогодні”¹. Літературний критик П. Сорока зазначав: „Кость Мордатенко – поет від Бога, який на високому професійному рівні поєднує традицію і експеримент. Його вірші – це висока філософія. У них домінує осмислення, конструктивне начало, вони – плід нелегких творчих пошуків і експериментів, гри словами, але гри не легковажної і бездумної, а мистецької, словотворчої (точніше – болетворчої), поштовхом до якої служить переживання”².

Огляд історіографії. Творчість К. Мордатенка лише починає отримувати літературознавчі оцінки, які

поки що представлені рецензіями та критичними оглядами (І. Калинець, Д. Дроздовський, О. Стасюк, П. Сорока). У розвідці нас цікавить використання слов'янської лексики (зокрема, творення поетичних неологізмів за допомогою слов'янських коренів), характеристика образів історичного минулого та християнських архетипів, означення текстів автора як необароккової літератури. Нині значно посилюється дослідження специфіки індивідуально-авторської мовотворчості, словотворчості, що характеризується, як лінгвальна та екстралінгвальна наповненість текстів, як презентація індивідуальної мовно-поетичної картини світу. У зазначеній сфері можемо виділити таких дослідників: Т. К. Черторизька, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Кочерган, О. А. Сербенська, Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, А. К. Мойсієнко, О. А. Стишов, Ж. В. Колоїз, Я. В. Януш, В. П. Ковальов, В. А. Чабаненко та ін.). Історію розвитку української неології та неографії розглядають у своїх працях Ж. В. Колоїз, Н. М. Сологуб, Є. А. Карпіловська. Проблеми та особливості бароккової й необароккової літератури досліджували Д. Чижевський, Ю. Лавріненко. **Актуальність розвідки** полягає в тому, що досі практично немає наукових статей про творчість К. Мордатенка, тому наша стаття є прорывною й має на меті проаналізувати слов'яно-християнські мотиви творчості К. Мордатенка, визначити особливості необароко як стилю, до якого ми зараховуємо автора; визначити найбільш культивовані письменником авторські неологізми та архаїзми.

Виклад основного матеріалу. К. Мордатенко (1975 р.н.) є автором збірок (перші дві – російськомовні): „Рахманський Великдень” (2008), „Любовоспас” (2008), „Молитва немовляти” (2009),

¹ Stasiuk O. „Kostiantyn Mordatenko: povnennia do tsinnosti ta dukhovnosti v suchasni ukrainskii poezi”. [Konstantin Mordatenko: Return to values and spirituality in contemporary Ukrainian poetry] [Electronic resource], Access mode: ihttp://xic.com.ua/z-zhyttja/22-rozdumy-hrystyjanyana/421-kostiantyn-mordatenko-povernennja-do-cinnostej-ta-duhovnosti-v-suchasnij-ukrajinskij-poeziji

² Soroka P. „Neolohizmy-pokruchi” [Neologisms as scumbags], *Na zakhid vid spadaiuchoho sontsia: dennykova proza* [To the west of the falling sun: diary prose], 2010.

„Українгеліє” (2009), „Кров з-під криги” (2009), „Шум великої води” (2009), „Тіні луни”, „Супокій знемаги» (2010), „Чернетки зімкнутих повік – зболення” (2010), „Живокіст” (2012), „Голодна кутя” (2013) та ін. Автор у своїй творчості апробує високий інтелектуальний імператив, який сконцентрований на українознавчій тематиці, історіософії та глибокій релігійності. Усі його збірки є україноцентричними не тільки тематично, а й через те, що використовувані (радіше, конструйовані) ним лексика й тропіка наскрізь українські, навіть панслов'янські (з центром в Україні як праматір'ю східного слов'янства). Тому що твори поета чітко тримають лінію істинно українського, продукують те, що українська сучасна література має бути, насамперед, українською, книжковий ринок повинен бути націоцентричним, а автор має промовляти до читача чистою мовою й символами предків, бо саме образи скіфських курганів, трипільських „черепків”, походу Віщого Ігоря, бібліотеки Ярослава Мудрого, плачу Ярослави, волання привидів голодомору, стогін закатованих у таборах ГУЛАГу мають формувати систему ціннісних координат сучасного українця, повинні формувати повагу до минулого. Автор свідомий того, що кожна література – це базова формація, система „поліфонічних дзеркальних віддзеркалень національної культури та традицій, що формують нове покоління генетично свідомих носіїв власної історичної пам'яті”³. Поет вдало демонструє це у творах, присвячених українським історичним постатям, подіям та об'єктам.. Наприклад, у збірці „Українгеліє” (2009), що, по суті, є своєрідною святою книгою української історії в поста-тях, читач бачить рецепцію автором М. Нечуя-Левицького, Ніни Матвієнко, П. Куліша та інших; гортає сторінки козацької історії, споглядає культові для України архітектурні ансамблі Софіївської Лаври, Михайлівського Золотоверхого тощо. Титульний вірш збірки є своєрідним закликанням, навіть умовлянням українців: Лунає голос Ніни Матвієнко / між пелюстками квітів, / найлюдяніше в світі / джерелить / Українгеліє:/ „Ой роду наш красний, / Роду наш прекрасний, / Не цураймося, признаймося, / Бо багачко нас є”⁴. Також збірка поезій «Квітка Цісик» з підзаголовком „Прославень” присвячена українцям і Україні, де основними меседжами є закликання реципієнтів бути справжніми господарями на своїй землі, любити рідні простори, відстоювати кордони та бути справжніми синами й дочками своєї країни.

Ліричний герой і специфічний текстовий екзистенційний надрич К. Мордатенка протиставлені світові. Саме через специфічну самотність, як пустку, рецензент творчості поета Т. Біла схильна вважати його героєм доби романтизму, „якому злети духу дозволяють інакше

побачити все і себе також. Обравши цей шлях, він долає його з прагненням максимально залишитися собою, хоч якесь відчуття безвиході і самоти при поетовій відкритості цілому світу відчуваються постійно”⁵. Ми не схильні вважати модель ліричного героя автора характерною добі романтизму. Це «інший» герой, значно „молодший” за своїм сприйняттям світу. На нашу думку, ліричний герой та власне й усі поезії письменника можна віднести до досить потужного, але мало дослідженого в українській літературі явища, як необароко. Один із небагатьох дослідників цього напрямку в українській літературі ХХ ст. Ю. Лавріненко виділяє ознаки необароко: першим є поняття трагічності, „що виступає обіруч із непевністю становища людини, яку так гостро сприйняло бароко, „виважує” її собою та формує концептуальне бачення „непевності”, „тлінності”, „смертності”⁶, де основним завданням дослідника є не в акцентуванні на трагічному, а, радше, „вести читача в стан інтуїтивної видючості, коли упізнаваний понятійний маркер передбачає й зумовлює відповідну налаштованість суб'єктивної свідомості на сприйняття феномену відродження в сукупності екзистенційних та інтерпретативних (а, відтак, актуальних темою життя, а не смерті) начал”⁷. Другою ознакою необароко за Ю. Лавріненком виступає своєрідна необарокова парабола, що формує „прецедентний простір мислення, який надає архетип літературної параболи, знайдений вченими у старовірських поезіях та в євангельських притчах Ісуса Христа. Також у бароковій культурі існувало уявлення про параболу як „рівняння” або навіть, як різновид „повчальної літератури” чи схоплення правди через аналогію, як застосування тез та антитез задля: а) синтезу, б) контрасту, в) „парадоксально протилежної рівнобжності й взаємодії двох чи й більше протиставлених феноменів”⁸. Загалом, необароко варто розглядати в єдності історичної „традиції та екзистенційної заангажованості окремої творчої особистості в простір актуальних інтелектуально-духовних пошуків своєї доби, котрими інспірується вся соціальна й культурно-історична динаміка в цей час. Недаремно, Ю. Лавріненко остаточно визначає необарокову параболу як „поетично-композиційний засіб не просто „зіставлення для порівняння”, а формування протилежностей у їхньому динамічному зростанні”⁹. Тому характеристика поетичного простору К. Мордатенка з долею похибки накладається на необарокову текстову філософію, де історична та релігійна традиції, які сповідує автор, накладаються на тенденційні „хвороби сучасності”, кризи людства тощо. Оскільки, внутрішня наповненість творів К. Мордатенка – це „вічна боротьба, це філософсько-поетичне осмислення складної доби сьогодення, а саме: падіння й знищення устоїв христия-

³ Drozdovskiy D. „Ataka prioniv, abo shtrykhy do teorii klonuvannia” [Attack of prions, or touches to the theory of cloning], [Electronic resource], Access mode: http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=165&Itemid=41

⁴ Mordatenko K. „Ukrainheliie: poezii” [The gospel of Ukraine], 2009, P. 7.

⁵ Bila T. „Holodna kutia” Kostiantyna Mordatenka” [„The hungry wheat” by Konstantin Mordatenenko]. [Electronic resource], Access mode: <http://biblioteka.com.ua/news/872-biblioteku-biloi-cerkvu.html>

⁶ Chyzhevskiy D. „Ukrainske literaturne baroko” [Ukrainian literary baroque]. Vybrani pratsi z davnoi literatury [Selected works on ancient literature], 2003. 339 p.

⁷ Shestopalova T. „Klarnetyzm ta neobaroko v naukovo-krytychnomu myslenni Yurii Lavrinenka”. [Klarnetyzm and Baroque in scientific and critical thinking George Lawrynenko], [Electronic resource], Access mode: <http://bo0k.net/index.php?bid=10527&chapter=1&p=achapter>

⁸ Lavrinenko Yu. „Na shliakhakh syntezy kliarnetyzmu” [On the paths of synthesis of lyricalism], 1977, P. 49.

⁹ Lavrinenko Yu. „Na shliakhakh syntezy kliarnetyzmu” [On the paths of synthesis of lyricalism], 1977, P. 48

яньської моралі, християнського гуманізму, переданого нам пращурами, і це за короткий період. Його вірші – це розпачливе волення, звернене не тільки до сучасників, а й до себе, прагнення самопізнання національного характеру, національної історії¹⁰: *б'є через руку стрічним – майже, / у пах отримав зазнакі: / так покаїнними псалмами / лунають в рінзі кулакі;/ летять розгбністі, незграбніляці / ляці з обох невтомних рук; / і кожен б'є із них так страіино, як пагін пробиває ґрунт; в ці кучугури болю вгруз, / всмоктався, ця соломінка, щоб вхопитись, кріхкість, / цей гарт, ця майже посмішка Христа, / байдужість взбром вичовгана крїйма;/ цей простір намантáчений, як ніж; / на підборідді крейдяне горéцтво, / що бризне горобїною на сніг, / Ви грудка людяности, страсотерпцю...¹¹.*

Крім того, такі ознаки власне барокової культури, як грандіозність, незвичайність і унікальність; перебільшена пишність і химерність (безліч прикрас); динаміка, напруженість; яскравість, витонченість; декоративність; надмірність химерних елементів (майже повна відсутність прямих ліній, велика кількість кривих ліній, округлих і хвилеподібних форм); емоційність і чуттєвість, поєднання ілюзорного й реального; сильні контрасти (масштабів і ритмів, матеріалів і фактур, світла й тіні) абсолютно точно характеризують поезію письменника, тому що йому характерна специфічна орнаментованість образів, нагромадження неологізмів, новоформ, неочікуваних синтаксичних зворотів, що цілком справедливо підпадають під прямий переклад слова „бароко” – „химерний”. Наприклад, поема, що вийшла окремим виданням «Супокій знемаги» (2010), яскраво потверджує наше припущення про зарахування творчості поета до небарокової течії. Твір має шмуцтитул «пое-Марія у два ока: «ПРЕМІЧ ДОЛЕГЛИВОСТИ» «БІБЛІЯ РИМ», що технічно вже наvertsають читача до химерності та декоративності (обрамленості) візії митця. Відповідно, твір має дві частини: «преміч долегливості» (перше око), «Біблія рим» (друге око), які ніби зором, очима автора відкривають картини вічних істин, біблійних смислів та житій, євангелійських постулатів. Поет тут виступає речником, що застиг між біблійним часом та часом технічно-цивілізаційного занепаду, він звертається до глобальних проблем, які опредмечують кризу онтологічного й антропоцентричного. Поема є інтертекстовим сплетінням прислів'їв та приказок, цитат з Біблії, оказіональних мета метафор тощо¹².

К. Мордатенко є одним із небагатьох сучасних українських поетів, в чийй творчості домінують духовні мотиви (варто сказати, що не тільки релігійні чи історіософські, а й також ті, що пов'язані з чистотою душі, дитинною наївністю та світлом). Духовні твори автора пов'язані з образами українського звитяжного минулого, кровавими сторінками історії та з біблійними архетипами: *сніг, мов ненаписані листї, / по обличчю спогадами бив; / як начáльник тáбору почтїв / у куфайках*

змóрених рабів / вішикував стадо лиходїї, / вітя роздротóвано папір; / па́рою із нїздрів і ротів / набрїд арештóваних китїв; / наказавши в'язню одному / вийти з лáви, квапно зачитав / рїшення про звільнення томў; / не повірив навіть наглядáч; / шкїрилися арештáнти злі, / вольник без тремтїння, без сльози, / знявши шапку, обронїв п'ять слїв: / „хлопці... я нічого не просив...”¹³ чи як спóгад серце пожалївї згорїла свїчка лойовá – / відро криничне біля лип / в залїзні губи цілував, / змахну́в сльозїнку нашивїдкў; / дитинством па́хла свїжа дерть; / і на раме́но вітрякў / стрїбну́ло со́нечко рудé. Або: Я медом вимасти́в місяць, / а в м'ятї скупав зіркї; / душа не знаходить місця; / іконами образкї цвітуть; / карась в очеретї скидається; / облїта пилот з дерев; півні третї / не піли...вже зріксь Христа... / смереки втомились мо́литься, / Євангелїс від Петра... / у бджїлкі стерлись крильця –під квіткою помира.....¹⁴.

Алюзїї на текст Біблії та використання біблійних архетипів найчастїше фокусуються на образі Христа. К. Мордатенко написав навіть окремий цикл, де описується кожне із семи останніх слїв Спасителя. Крім семи останніх слїв, що виступають як коди, у циклі яскраво видно екстер'єр новозаповїтних подїй. „Цї відчуття тягнуть за собою цілий ланцюг образів, що так вперто стирала в нашому народї колишня атеїстичність і сучасна «модна» бездуховність, читач знову наближається до чогось вічного та рїдного, починає аналізувати, духовно відроджуватися. Нам бракує таких поси́лань, такого поетичного сприйняття релігійності, бо саме вони найперше спонукують до переродження і змін»¹⁵. Проте релігійна лінія (вірніше, лінія віри) автора не має нічого подібного з фанатичними церковними закликаними, автор просто сповїдує духовні, передусім біблійні, істини та вводить їх в тексти зовсім не штучно, без моралїзаторства, а старослов'янізми слугують моментом підсилення тропїки, надання особливого, орнаментного стилю та трепетного піднесення: *теплий дощ на чорнóзем ллеться псалмом, / і вагїтнїе тиша нїжним сюрчаннєм, / у стрїмку течїю занури́всь веслом, / в мокрих сітях трїпочуть давнї печалї; / я піцїнка, ропа́, слухняний ярчўк, / Цáрю мїлостивий, візьмї одежїну; / плацаницею вкривши, тихо шепчу / „Боже мїй, Боже мїй, навіщо покинув?” / я виймаю цвяхї з Його п'ястукїв, / обмиваю слїзьмї, цілу́ючи рани, / вже останнї слова сказав / Чоловїк: „Елої, Елої, ламá савахтáні”¹⁶.*

Щодо лексичного плану, то найбільш культивованими К. Мордатенком є неологізми та старослов'янізми. Вірш може мати кілька авторських неологізмів (українгелїс, фортепіанїть, тигрово, святохлїбне, джерелить, водокруг, молитвувати, відсльозувати, вітролистяти та багато інших). Однак, неологізми автор змішує з архаїчними, маловживаними словами (живлюще, перст, черв, блискавиця, правиця, люципер, китайка тощо). У нього, здається, немає віршів, у яких

¹⁰ Bila T. „Holodna kutia” Kostiantyna Mordatenka” [„The hungry wheat” by Konstantin Mordatenenko], [Electronic resource], Access mode: <http://biblioteka.com.ua/news/872-biblioteku-biloi-cerkvu.html>

¹¹ Mordatenko K. „Poetychni maisterni” [Poetic workshops], [Electronic resource], Access mode: <http://www.maisterni.com/publication.php?id=82681>

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

би не було одного-двох чи кілька архаїзмів і словотворів. У книзі „Голодна кутя” автор навіть подає своєрідний словничок, у якому вміщено біля 700 давніх, маловживаних слів, використаних автором у віршах („Сіль Слів” як аллюзія на біблійне „Сіль землі”). Саме авторські неологізми та архаїзми створюють якусь ідилічність поезії автора, вони сприймаються, як щось давно забуте «старе», при тому – рідне й близьке, до якого колись або ми, або наші рідні були причетними. Таке подвійне сприйняття цих слів і образів, коли не зовсім зрозумілі конструкції здаються «історично рідними», теж формує особливий настрій текстів та виступає україноцентричним первнем.

Висновки: Поетика сучасної української літератури та красного письменства доби модернізму має сильні барокові основи, які варто назвати необароко. У статті розглянута необарокова з сильним слов'яно-християнським підґрунтям творчість білоцерківського поета К. Мордатенка. Зокрема визначено, що автор послуговується великою кількістю авторських неологізмів та архаїзмів, церковнослов'янізмів, лексики та образів з Біблії, що в сумі формують потужний україноцентричний характер його творчості, оскільки, Україна здавна була глибоко релігійною державою. Поезія К. Мордатенка, „наче магма проривається крізь марнотний шар байдужості, цинізму і відрубності на поверхню: кипить, булькає, тече, але обминає квіти, пташині гнізда, павутинки, на яких виблискують крапельки роси... Вірші... немовби наповнені звуками церковних дзвонів, диханням немовляти уві сні, шерхотом сторінок Святого Письма”¹⁷. **Перспективи подальших досліджень.** Дослідження творчості К. Мордатенка лише набирають своїх обертів. Автор вже видав багато збірок, які чекають професійного аналізу з багатьох літературознавчих та мовознавчих проблем.

Vylka L. Neobaroque and slavonian-christian space of lyrics by K. Mordatenko. Aim of investigation: to analyze the Slavic-Christian motives of K. Mordatenko's creativity, to identify the features of the neobaroque as a style to which we regard the author; identify the most cultivated writer's authorial neologisms

and archaisms. K.Mordatenko is one of the few contemporary Ukrainian poets whose spiritual creations are dominated by spiritual motifs that are related to the images of the Ukrainian victorious past, bloody pages of history and biblical archetypes. Research methods: descriptive; comparison - for analysis, synthesis and synthesis of scientific theories; Method of system analysis for determining the main features of the poetic space by K. Mordatenko. The scientific novelty lies in the fact that there are still practically no scientific articles on the work of K.Mordatenko, therefore our article is propedeutic. **Conclusions.** The poetics of modern Ukrainian literature and writing of modern times have strong baroque elements, which should be called neo-Baroque. The article deals with the work of K. Mordatenko with the neo-Baroque with a strong Slavic-Christian foundation. In particular, it is determined that the author uses a large number of authorial neologisms and archaisms, Church Slavs, vocabulary and images of the Bible, which in aggregate form a powerful Ukrainian-centric character of his work. Studies of K. Mordatenko's creativity are only gaining momentum. The author has already published many collections that await a professional analysis of many literary and linguistic problems.

Key words: K. Mordatenko, Old Slavicism, archaisms, author neologisms, neobaroque, Ukrainian-centric, spirituality, faith.

Вилка Лідія – старший викладач кафедри суспільних наук та українознавства ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет». Співавтор підручника та колективної монографії, автор понад 70 праць наукового та навчально-методичного характеру. Коло наукових інтересів: інтерактивні технології викладання української мови як іноземної, українознавство в системі вищої освіти.

Vylka Lydia – senior lecturer of the department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Higher Educational Establishment of Ukraine "Bukovinian State Medical University". Co-author of the textbook and collective monograph, the author of over 70 scientific papers and educational articles. Research Inter-ests: interactive technologies of Ukrainian language teaching, Ukrainian studies in higher education, foreign students'

Received: 24.10.2017

Advance Access Published: November, 2017

© L.Vylka, 2017

¹⁷ Bila T. „Molytva nemovliaty” [The baby's prayer], [Electronic resource], Access mode: <http://biblioteka.com.ua/news/249-biblioteku-biloi-cerkvu.html>